

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XXV-1

BELGRADE

1994

Миодраг МИЛИН
Институт за друштвене науке
Темипшвар

ИЗ ИСТОРИЈЕ РУМУНСКО-СРПСКОГ ПОЛИТИЧКОГ ДИЈАЛОГА: МИСИЈЕ ТЕОДОРА ВАКАРЕСКУА (1872) И АЛЕКСАНДРА СТУРЗЕ (1874) У ЦРНУ ГОРУ

У контексту наше проблематике један значајан проблем издваја се из рутинске свакидашњице: реч је о румунским дипломатским мисијама у Црну Гору, с почетка седамдесетих година прошлог века.

У румунско-српским контактима коришћен је претежно рутински, канцеларијски језик. Што се пак тиче односа са Црном Гором, очувана документа указују на приличну лежерност, чак међусобну интимност политичких чинилаца.

Сачувано је писмо кнеза Николс (Никите) Петровића, са најсрдљивијим честиткама поводом венчања кнеза - владара Карола и принцезе Елисабете, где се он помиње као "добар брат" (*le bon frere*) румунском владару.¹ И Карол узвраћа сличном термилолошком присношћу и одазива се као одани брат (*le dévoué cousin*) цетињског властодрица.²

Сходно језичкој терминологији, црногорски кнез не заборавља да истакне жељу да види ојачане "везе које сједињују две земље" уз отворено исказану намеру да у свим приликама допринесе њиховом очвршћењу.³

После свега, срдачност с којом је румунски дипломата Т. К. Вакареску примљен на Цетињу не представља изненађење, с обзиром на већ постојећи међусобни дозвољни амбијент.

1 *Arhivele Statului Bucuresti, Casa Regala*. бр. 13/1870, 1-2. Писмо, Цетиње, 7 јануара 1870.

2 *Исто*, бр. 98/1869

3 *Исто*, бр. 62/1870, 1-2. Писмо, Цетиње, 19./31. октобра 1870.

Мисија Т.К.Вакарескуа у Црној Гори; о политичкој визији кнеза Николе (1872)

(Обавештен о личном писму свог владара за кнеза Николу, београдски посланик Румуније Теодор К. Вакареску извршио је детаљне припреме ради испуњења предстојећег дипломатског задатка.

Припреме румунског посланика нису прошле незапажено. Бењамин Калај, аустро-угарски конзул у Београду забележио је да је Вакареску кренуо на пут, заједно са супругом 17./29. јуна 1872. године.⁴ При расстанку, дао је до знања да ће на разнородном путовању боравити у Бечу, Венецији, Далмацији и Црној Гори. Спретни Калај је, међутим, после неколико дана одгонегнуо прави разлог путешества, обавестивши свог бечког министра да се румунски дипломата упутио равно у Црну Гору, са личним писмом принца Карола.

Вакареску одлази из Београда возом у Трст, одакле наставља морем до Котора.⁵ Преко Ловћена, сипали су у Цетињско поље и у град стигли 24. јуна /6. јула, око подне.

Само два сата по доласку присуствује званичном пријему код кнеза. Уручивши писмо за кнеза Николу, румунски дипломата је изразио задовољство што је посредник "срдачног и братског пријатељства" свог владара и цетињског кнеза. У име принца Карола и Румуније изразио је жељу да се још више учврсте пријатељске везе између румунског и црногорског народа, да би њихове земље, удаљене географски али блиских заједничких интереса, оствариле жељену судбину.

Кнез Никола је био дирнут новим доказом пријатељства принца Карола примивши са изразитом симпатијом писмо и портрет румунског владара. Затим је гласник Румуније упознат са најистакнутијим личностима јавног живота, са члановима владајуће породице, са војводама и сенаторима.

Боравак у Црној Гори грајао је читавих осам дана. Вакареску се одазвао настојањима љубазних домаћина који су жарко желели да гост присуствује националном празнику - дану св. Петра. Уочи празника, 28. јуна/10. јула, одржана је свечаност у част Карола, принца Румуније. У име кнеза, председник Сената, са пратњом, је узвратио посету изасланику. Увече, на двору, одржан је свечани пријем коме су присуствовали сви званичници, са кнезом и митрополитом на челу. У здравици је кнез Никола изразио задовољство због срдачности румунско-црногорских односа, уз жељу да они буду још интимнији и учесталији. Након свечаности,

4 *Дневник Бењамина Калаја 1868-1875*. Обрада и коментар Андрија Раденић, Београд-Нови Сад, 1976, 480.

5 *Arh. Statului Bucuresti, Casa Regala*, бр. 7/1872, 1-27. Дипломатски извештај о посети Т.К.Вакарескуа Црној Гори, 20. јула/1. августа 1872.

приређен је ватромет: на небу су се указали и монограми румунског владара и црногорског кнеза.

При поласку (1./13. јула) кнез је изасланику уручио писмо за румунског владара. Растанак је протекао веома срдечно. Перјаници су их испратили све до Котора.

Најдрагоценији полагци, ипак, односе се на тадашње прилике у Црној Гори. Вакареску описује владара Црне Горе као човека узвишеног духа, пуног реализма, неисцрпне воље и упорности. Кнез Никола године 1872. суптинеки се разликовао од младог владара који је - очаран зрачењем гордог кнеза Михаила, као предодређеног да обнови велику славу Србије - године 1867. испољио спремност да му постане верни штитоноша у ослободилачкој борби. Иако још млад, он је већ довољно mudar и одлучан да што боље искористи последице политичко-дипломатске игре европских сила на балканској позорници, будно мотри на тренутне и будуће интересе свог народа. У односима са балканским партнерима смело износи сопственој визију, кадру да обезбеди постојаност и трајност малој Црној гори. Никола је свестан кобних последица послушног присталице велике силе, зато је тражио да пронађе начин битисања у сопственом, југоисточно европском амбијенту.

Дубоко убеђен да будућност балканских народа може обезбедити једино трајни мир, кнез је пред изаслаником изложио своје погледе о приликама на европском истоку. Односи међу хришћанским кнежевинама требало би да буду виши од обичних, пријатељски. Он је размишљао о једној лиги држава региона: Румунија, Грчка, Србија и Црна Гора. Лига би почивала на основама заједничког програма и циља, уз заједничка средства и - што је од нарочитог значаја - не да насиљем на истоку поремети постојеће стање. Напротив, она би требала да пружи заједничку заштиту против свих покушаја са стране да се источно питање решава супротно интересима четири државе. Источно питање је спар балканских земаља - укључив и Турску. "Прави домаћини у кућу" дојала нису имали приступа у европском форуму већ су били принуђени да се мире са субјективним пресудама европских сила.

Визија црногорског државника изненађује својом далекосежношћу и актуелношћу: у Европи којом влада егоизам сила, он је тежио алтернативи хуманог и рационалног - да источно питање реше заинтересовани народи, без насиља и потреса, кроз споразумевање и међусобне уступке заинтересованих. Далеко од својих савременика, који беху опседнути идејом уништења Турске, сматра да је то бесмислица; верује да је и Турска потребан члан заједнице, неопходан у проналаску решења овог сложеног питања. Објективно је оценио несрећне последице супарништва европских сила чији је једини резултат продужавање неизвесности на Балкану, која само омета народе да следе нормалан, спокојан ток

прогреса и цивилизације, угрожавајући - с друге стране - безбедност и мировна стремљења у осталим деловима Европе. Политички удружене четири кнежевине представљале би незанемариву силу, од око 10 милиона људи; обухвативши најдинамичнији потенцијал истока, лига би могла у очима европске дипломатије постати прворазредни политички чинилац, способан да преговара и са Турском. Исто као што је Италија, у интересу сопствене консолидације, била принуђена да жртвује области Ницу и Савоју, а Аустрија је принуђена била да се одрекне Венеције и Ломбардије, црногорски кнез се надао да је и Турску могуће приволити на територијалне уступке у корист балканских кнежевина. Уместо изнурене Турске, која жели да сачува немогуће, установили би се нови односи између Порте и балканских држава, засновани на праву суверенитета и једнакости.

Водећа улога у овом подухвату стварања лиге аутономних и независних балканских држава намењена је Румунији.⁶ Румуни су најбогатија балканска нација, са угледном династијом. То су чиниоци које је - сматра кнез Никола - објективно сврставају на чело југоисточно европских држава. Посебан географски положај у односу на остале, као и потпуна национална хомогеност, не изазива подозрење ни Словена а ни Грка.

Стога је разумљива жеља кнеза да лично упозна принца Карола, према коме је гајио, како сам каже "инстинктивну симпатију", истакавши спремност да се сретну, приликом његове предвиђене посете Русији, или на предстојећој Бечкој изложби.

Извештајно повољни утисци које је оставила румунска дипломатска мисија произилазе и из одговора кнеза принцу Каролу.⁷ Румунска дипломатска иницијатива је оцењена као доказ пријатељства који заслужује највишу пажњу. Ласкаве су речи написане и о румунском агенту, који је, сматра се, с високом оданости обавио задатак освајивши наклоност домаћина. Црногорски владар жели умножавање прилика у којима би, упркос раздајини, дошло до обједињавања међусобних интереса; јасно је алудирање на детаљне разговоре, на мисао о савезништву балканских народа.

Мисли кнеза Николе највише су на одјек и у штампаници; пишћући о румунској посети, недељник "Црногорац" сматра да је то знак пријатељског зближавања Црне Горе и Румуније.⁸ Повољно је било и писање српске штампе. Нашали бечких новина, које истичу ратне циљеве Румуније и Црне Горе, оцењени су у црногорском листу као успешни комплимент, а за домаће јавно мњење највећу би радост донело обистиняње поменутих бојази.

Црногорски предлог побудио је интересовање румунског владара, који га помиње у својим мемоарима.⁹ Истакавши "савршен" дочек приређен румунском изасланику, Карол бележи да је љубазни

6 Исто, 25; N. Ciachir, *România în sud-estul Europei (1848-1886)*, Bucuresti, 1968, 114. Исто, *Războiul pentru independența României în contextul european*, Bucuresti, 1977, 105-106.

7 Арх. Ст. Bucuresti, *Casa Regala*, br. 8/1872, 1-2. Писмо, примљено у Синаји, 9/21. августа 1872.

8 "Црногорац", II, 33, Цетиње, 26. августа/7. септембра 1872.

9 *Notes sur la vie du roi Charles de Roumanie par un témoin oculaire*, II, Bucarest, 1896, 134.

домаћин изложио госту детаљан нацрт балканске конфедерације, с надом да ће се румунски владар прихватити иницијативе, ставивши јој се на чело.

Та мисао Букурешту не изгледа довољно убедљиво, Карол није за њу довољно припремљен. После годину дана, боравећу у Бечу, кнез Никола је намеравао да посети Букурешт. Али принц Карол га није позвао, под изговором одсуства принцезе Елисабете (која је, случајно, такође била на Бечкој изложби) и своје презаузетости.¹⁰

Мисија Александра Стурзе у Црној Гори (1874.)

Као и његов претходник две године раније, Струза је своју мисију на црногорском двору остварио током лета 1874. године, дочекан у својству угледног госта, на националном празнику - дан св. Петра.¹¹

Иако исцрпљен мукотрпним путовањем, изасланик је убрзо по доласку позван на двор. Уручивши званично писмо, указао је на смисао изасланства; преневши поздрав румунског принца кнезу Николи, истакао је и уверење у "братско пријатељство" букурештанског владара. Изразивши задовољство што је у могућности да послужи племенитом послу, на јачању веза драгоценог пријатељства, румунски дипломата је истакао поштовање свог народа према легендарном херојству слободољубивих Црногораца. Симпатија Румуније је плод и успомена на славну прошлост оба народа - и наде у будућност, која би могла да оживи прошлу славу.

У свом одговору црногорски кнез је изнео своје нове погледе о значају међусобних односа; поздрављајући изасланика "брата" Карола, рекао је да пријатељске односе треба да повезују заједнички интереси обеју кнежевина. Изненађује ипак што је кнез изоставио дотад веома омиљену мисао о дефанзивној конфедерацији балканских народа, као средству за остварење тежњи ка слободи и цивилизацији.

Кнез се осетно изменио и у самом поређењу три момента (1867, 1872, 1874) његових непосредних контаката са изасланицима Румуније. Године 1867. био је ватрени присталица обнављања Краљевине Србије, под скиптром Михаила Обреновића, у чију корист је био спреман да се одрекне династијских прерогатива. Године 1872. био је много умеренији, залагао се за решење националног и државног питања у Југоисточној Европи уз учешће свих заинтересованих политичких чинилаца. Балканска конфедерација је, у кнежевој визији, представљала више симболичан фактор, ка-

¹⁰ Исто, 154.

¹¹ Арх. St. Bucuresti, *Навед. фонд*, бр. 14/1874, 1-50. Дипломатски извештај о посети Александра Стурзе Црној Гори. 1./13. августа 1874.

дар да пред Европом истакне заједничке тежње хришћанског света југоистока. Након само две године, као да је то други владар, који усваја раскош пријема у европским метрополама; омиљена тема су му разговори о крунисаним главама и личностима из елитног друштва. Својом наочитом појавом, Никола је у монотони пејзаж дворских салона уносио нешто ново, изазивајући дивљење, као оличење храбрих и виталних горшатака.

Повољно примљен у Бечу, цењен од стране Бизмарка, вољен у Петербургу, опробани ратник, веома популаран међу Југословенима, засновивши контроверзног Милана Обреновића - Никола се постепено ослободио бремена традиције и окусио сву сласт власти.

Након званичног дела пријема, гост је уручио кнезу лично писмо свог владара.

Мора се истаћи да су поводом ове мисије кружиле свакојаке гласине; Аустрија, а нарочито Турска, су је сматрале као ванредан подухват, који је подразумевао планове о балканском савезу. Постојало је и мишљење да је изасланик принца Карола имао задатак да црногорског кнеза доведе у Италију, где би се срели владари Румуније и Србије ради договора. Доушпници Б. Калаја су веома марљиво обавештавали о наводним преговорима за противогомански савез, које би румунски посланик поднео Црној Гори у име принца Карола. О томе су навођени и "конкретни" подаци: Румунија би давала 20.000 флорина месечно, за све време борби, с тим да Црна Гора мобилише 8.000 војника. Никола се с тим не би задовољио, па је наводно тражио око десет пута већу своту.¹²

Анализа исцрпног извештаја о мисији указује да су ове претпоставке само закаснили одјаци о балканским плановима кнеза Николе од пре две године. Пошто нисмо могли сазнати садржај личног писма принца Карола кнезу Николи (то је писмо уручено приватно!), вероватно да оно пружа одговор - или бар посебне тачке гледишта - на претходне црногорске понуде за савезништво. Томе у прилог говори и тадашње реаговање кнеза; изменљиви став у фази "кокетирања" са великим силама које су у стању да му пруже оно што Румунија, а утолико пре Србија, нису могле, Никола је запао у "злу" недоумицу читајући личну поруку Карола. Иако је желео да посети Румунију и да се састане са оданим пријатељем, положај му је постао критичан - објаснио је Никола - пошто више није могао да чини шта жели. Био је очигло збуњен, па је одложио за следећи дан образложење за свој нови став.

Дакле, шта се то догодило? У случају путовања за Букурешт, Кнез се обавезно мора зауставити у Београду. Међутим, томе је морала претходити посета кнеза Милана Црној Гори, што је - како је и сам признао - веома тешко изводљиво.

12 *Дневник Б. Калаја*, .. 599-600.

Разлог за одлагање посете био је исувише неуверљив, па и засланик Стурза датим објашњењем није био сасвим задовољан. У интересу црногорског престижа у словенском свету да Обреновићи не буду једини којима је у Румунији указивана изузетна почаст.

Тада је, коначно, кнез разоткрио и супротицу: дао је до знања да и финансијска страна подухвата представља проблем, будући да све спољно-политичке иницијативе Црне Горе подстиче, и на одговарајући начин финансира у сагледу са својим интересима, велика заштитничка словенска сила.

Пред крај посете додељено је високо црногорско осликовање, орден "Данило I", истакнутим представницима румунског политичког живота: председнику Министарског савета Ласкару Катарджији, министру иностраних дела Василеу Боерескуу, министру војном ген. И. Ем. Флорескуу, као и изасланику Александру Стурзи. Следила је свечаност на којој су учествовале угледне личности кнежевине. Кнез Никола је наздравио Каролу, а у одговору је наглашено братско пријатељство два владара, пример заједништва двеју нација, јемство остварења њихових оправданих тежњи.

Посета је окончана 3./15. јула. До последњег тренутка гост је био окружен топлином, а утисци о јуначком народу и о живописној земљи Црногораца су остали најповољнији.

Иако ретки, румунско-црногорски контакти су од посебног значења; уносе атмосферу спонтаности и топле непосредности у климу општег, стабилног, али ипак конвенционалног, румунско-српског политичког дијалога.

ASPECTS FROM THE HISTORY OF THE SOUTH-EAST EUROPEAN RELATIONS THE T.C.VACARESCU AND A.STURDZA MISSIONS INTO MONTENEGRO

S u m m a r y

The fact is that the Romanian - Serbian political dialogue was sometimes facilitated by existence of a political intermediary - lacking ambition, but generous in its sacrifice for the common aim - the small principality of Montenegro

At the head of this small Southern Slavic state was a bold diplomat and strategist, Prince Nicholas Petrović. The visits of Romanian emissaries to Montenegro (I.A. Cantacuzino 1867, T.C.Vacarescu 1872, and A.Sturdza 1874), favoured the collection of data concerning the concrete historical existence of this people of mountaineers of Serbian origin, as well as the political views of Prince Nicholas. We have noted the ideas of the Montenegrin leader concerning the necessity of a Balkan alliance, in which the leading role was to be held by Prince Charles of Romania.

